

**БІОГРАФІЧНИЙ ІНТЕРТЕКСТ У РОМАНІ
«ЕНН ІЗ ЗЕЛЕНИХ ДАХІВ» Л.М. МОНТГОМЕРІ**

**BIOGRAPHICAL INTERTEXT IN THE NOVEL
“ANNE OF GREEN GABLES” BY L.M. MONTGOMERY**

Іщенко Н.А.,

orcid.org/0000-0002-1206-9158

доктор філологічних наук, професор,

*професор кафедри слов'янської та романо-германської філології
Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*

У статті розглянуто семантико-функціональні особливості біографічного інтертексту в романі «Енн із Зелених Дахів» канадської письменниці Люсі Мод Монтгомері. На матеріалі щодеників письменниці можемо простежити конкретні факти з її особистого життєвого досвіду, що були творчо переосмислені й інтегровані мисткинею в текст роману. У романі знайшло відображення захоплення Л.М. Монтгомері природною красою її рідної канадської провінції – острова Принца Едварда. Встановлено, що романну структуру твору «Енн із Зелених Дахів» визначає сюжет прибуття дівчинки-сироти в чуже для неї місце. Л.М. Монтгомері одна з перших у канадській літературі порушила проблему сирітства, а також шукала відповіді на питання, що робить сім'ю по-справжньому міцною – біологічні зв'язки або любов і взаєморозуміння. Домінантними мотивами, що визначають художні особливості твору, є мотив самотності, непотрібності дівчинки/жінки в суспільстві, мотив любові до природи, мотив творчого світосприйняття, мотив сімейної любові. Посилена увага мисткині до становлення особистості дівчини/жінки в контексті сімейних та суспільних взаємин визначає актуальність творчості Л.М. Монтгомері в романному дискурсі Канади та світу. Процес активного творчого пізнання нового простору відображений у романі крізь призму численних фікційних історій Енн Ширлі, які є алюзіями та ремінісценціями на досвід Л.М. Монтгомері дитячих та юнацьких років. Нерідко в щодениках мисткині можна знайти уривки, які згодом майже дослівно увійшли до тексту роману «Енн із Зелених Дахів». Точка зору наратора в романі не є сталою, вона змінюється не тільки під впливом певної ситуації, але й залежно від актуалізації життєвого досвіду авторки, крізь призму якого подано історію про дорослішання Енн Ширлі.

Ключові слова: канадська література, Л.М. Монтгомері, роман, біографія, біографічний інтертекст, інтертекстуальність, цитування, сюжет, художній простір, наратор, наративна структура, точка зору.

The article examines the semantic and functional features of biographical intertext in the novel *Anne of Green Gables* by Canadian writer Lucy Maud Montgomery. Based on the material of the writer's diaries, we can trace specific facts from her personal life experience, which were creatively reinterpreted and integrated by the author into the text of the novel. The novel reflects L.M. Montgomery's fascination with the natural beauty of her native Canadian province, Prince Edward Island. It has been established that the novel structure of *Anne of Green Gables* is determined by the plot of an orphan girl's arrival in a place alien to her. L.M. Montgomery was one of the first in Canadian literature to raise the problem of orphanhood and to seek answers to the question of what makes a family truly strong – biological ties or love and mutual understanding. The dominant motifs that define the artistic features of the work are the motif of loneliness, the uselessness of a girl/woman in society, the motif of love for nature, the motif of creative worldview, and the motif of family love. The author's increased attention to the formation of a girl's/woman's personality in the context of family and social relations determines the relevance of L.M. Montgomery's work in the novelistic discourse of Canada and the world. The process of active creative exploration of a new space is reflected in the novel through the prism of numerous fictional stories of Anne Shirley, which are allusions and reminiscences of L.M. Montgomery's childhood and adolescence. Often in the writer's diaries one can find excerpts that were later included almost verbatim in the text of *Anne of Green Gables*. The narrator's point of view in the novel is not constant, it changes not only under the influence of a certain situation, but also depending on the actualization of the author's life experience, through the prism of which the story of Anne Shirley's growing up is presented.

Key words: Canadian literature, L.M. Montgomery, novel, biography, biographical intertext, intertextuality, citation, plot, fictional space, narrator, narrative structure, point of view.

Постановка проблеми. Провідними проблемами в романі «Енн із Зелених Дахів» (*“Anne of Green Gables”*, 1908) канадської письменниці Люсі Мод Монтгомері (Lucy Maud Montgomery, 1874–1942) є самоідентифікація, зростання і самовдосконалення особистості, пошук сімейного тепла і затишку, вплив творчої уяви в житті людини. Вони висвітлюються на соціально-історичному тлі епохи кінця XIX – початку XX ст., для якої були особливо актуальними питання освіти,

статусу та реалізації дівчини/жінки в суспільстві. Л.М. Монтгомері одна з перших у канадській літературі порушила проблему сирітства, а також шукала відповіді на питання, що робить сім'ю по-справжньому міцною – біологічні зв'язки або любов і взаєморозуміння. Отже, посилена увага мисткині до становлення особистості дівчини/жінки в контексті сімейних та суспільних взаємин визначає актуальність творчості Л.М. Монтгомері в романному дискурсі Канади та світу. Важливу

роль у спадщині письменниці (роман «Енн із Зелених Дахів» та ін.) відіграють різні форми інтертексту, зокрема біографічний інтертекст, який дозволяє авторці зображувати життя дівчини/жінки на тлі канадського суспільства з опертям на власний досвід (сімейний, мистецький та ін.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теорія інтертекстуальності пропонує розглядати текст художнього твору як багатогранний об'єкт, акцентуючи увагу не на статичній структурі тексту, а на його динамічних зв'язках із різними феноменами літератури, культури, історії тощо. Цю ідею глибоко розробляли Ю. Крістева, Р. Барт, Ж. Женетт, Г. Блум та інші вчені ХХ століття, зокрема з позицій постструктуралізму. М. Вортон і Дж. Стіл стверджують, що текст «не може існувати як герметичне або самодостатнє ціле, і тому не функціонує як замкнута система» [10, р. 1]. В. Ізер наголосив на тому, що художній текст необхідно сприймати як окрему свідомість, у якій формуються взаємини між автором і читачем. На думку вченого, інтертекстуальні зв'язки безпосередньо впливають на сприйняття читача/читачки, відсилаючи його/її до знайомих фактів, подій, назв і в такий спосіб поглиблюючи розуміння ним/нею тексту твору [3].

Специфіку інтертекстуальних елементів у романах Л.М. Монтгомері розглядали у своїх працях Е. Востер, Р. Вільмшерст, М.-М. Клемпа, Д. Їст та ін. На думку Р. Вільмшерст, алюзії у романах Л.М. Монтгомері є відображенням її «пристрасті до читання, палкого захоплення вигаданими історіями та її надзвичайної, вкрай розмаїтої пам'яті» [9, р. 16].

У романі «Енн із Зелених Дахів» можна простежити елементи біографічного інтертексту (факти життя реальної авторки), однак у ньому також простежуються інтертекстуальні елементи з інших літературних джерел і творів мистецтва (зокрема «Ромео і Джульєтта» В. Шекспіра, «Марміон» В. Скотта, «Пори року» Дж. Томсона, «Снігова Королева» Г.К. Андерсена, «Аліса в Країні Див» Льюїса Керролла та ін.) [2]. Загалом у романі «Енн із Зелених Дахів» можна знайти прямі й непрямі цитати, алюзії та ремінісценції, що пов'язані з понад п'ятдесятьма романами, казками, ліричними творами, есе, піснями, п'єсами й періодичними виданнями. У тексті роману «Енн із Зелених Дахів» також знаходимо апеляцію до релігійних джерел, зокрема до Біблії та Книги спільних молитов.

Постановка мети дослідження. Мета нашої наукової розвідки – дослідити семантико-функціональні особливості біографічного інтертексту

в романі «Енн із Зелених Дахів» (“Anne of Green Gables”, 1908) канадської письменниці Люсі Мод Монтгомері (Lucy Maud Montgomery, 1874–1942).

Виклад основного матеріалу. Роман «Енн із Зелених Дахів» Л.М. Монтгомері вперше був опублікований у 1908 році. Подібності між образом головної героїні роману та постаттю біографічної авторки помітили такі дослідники, як М.Х. Рубіо, Е.Р. Епперлі, Х. Беллон, Д. Їст. Вони відзначили, що обом жінкам були притаманні любов до природи, фантазій, книжок, прагнення знайти своє місце у світі та подолати самотність. На прикладі історії життя рудоволосої дівчинки Енн Ширлі простежимо, як у романі «Енн із Зелених Дахів» трансформовано та інтерпретовано реальні факти життя Л.М. Монтгомері.

Л.М. Монтгомері народилася в невеликому містечку Кліфтоні (нині Нью-Лондон) на північному березі Острова Принца Едварда 30 листопада 1874 р. Її батьками були Х'ю Джон Монтгомері й Клара Вулнер МакНілл. Оскільки мати письменниці померла, коли дівчинка була ще зовсім маленькою, її прихистили в себе дідусь та бабуся з боку матері, які проживали в містечку Кевендіш. У дитинстві Л.М. Монтгомері відчувала холод із боку нової родини батька, який переїхав до провінції Саскачеван (Канада) і одружився вдруге. Провівши деякий час у м. Принц Альберт із Х.Дж. Монтгомері та його новою сім'єю, юна Люсі Мод писала: «Так добре бути знову з татом. Він *такий* чудовий. <...> Але, чесно кажучи, боюсь, що мені *не* подобається його нова дружина. <...> Я помітила, що вона постійно знущається з нього, й іноді він не може навіть слова сказати, щоб вона не почала насміхатися з нього» [5, pp. 42–43].

Відчуття самотності й непотрібності дівчинки (жінки) у світі яскраво втілено в образі Енн Ширлі вже на початку роману «Енн із Зелених Дахів». Енн Ширлі – рудоволоса сирота з Нової Шотландії, позбавлена батьківської любові й покинута всіма, кого вона коли-небудь знала. Дівчинка прибуває до м. Ейвонлі в надії знайти безпечний притулок, нову сім'ю і життя, сповнене радості. Прибувши в нове (спочатку чуже) для неї містечко, Енн неодноразово повторює, що вона нікому не була потрібна («Я ще ніколи нічия не була – так, щоби по-справжньому» [1, с. 18]; «Бо я вже тоді була нікому непотрібна» [1, с. 45]). А дізнавшись, що вона потрапила до родини Метью і Марілли Катбертів помилково (адже спочатку брат із сестрою хотіли всиновити хлопчика, який би допомагав їм по господарству), Енн глибоко обурена: «Я вам не потрібна, бо я не хлопець! <...> Я ніколи нікому не була потрібна» [1, с. 29].

У невеличкій спільноті містечка Кевендіша важливу роль відігравали дві сім'ї: рід МакНіллів і рід Монтгомері, які мали шотландсько-канадське походження. У щоденниковому записі від 8 квітня 1898 р. Л.М. Монтгомері писала: «В мені поєдналися пристрасна кров Монтгомері й пуританська свідомість МакНіллів. Жодна з них не є достатньо сильною, щоб контролювати іншу. Пуританська свідомість не може спинити мою гарячу голову – принаймні не завжди – але вона *може* отруїти всю радість, і їй це вдається. Пристрасть каже: “Давай. Збирай крихти щастя, що трапляються на твоєму шляху”. А совість каже: “Роби, як хочеш. Підгодовуй свою душу цим криваво-червоним лушпинням, однак я покараю тебе за це пізніше”» [5, р. 401]. Попри глибокий духовний конфлікт між обов'язком і пристрастю, який переживала Л.М. Монтгомері протягом усього життя, її проживання в Кевендіші мало вирішальний вплив на формування творчих здібностей та її становлення як письменниці. Старші покоління МакНіллів і Монтгомері цінували влучне слово й почуття гумору, відтак часто розповідали нащадкам про події зі свого життя або вигадували різноманітні історії.

Л.М. Монтгомері виросла в домі дідуся й бабусі з боку матері – Люсі та Александра МакНіллів. Люсі Енн Вулнер (1824–1911) народилася в Англії й згодом переїхала на острів Принца Едварда. Між сім'ями МакНіллів і Вулнерів було декілька шлюбів – зокрема, сусіди Л.М. Монтгомері в м. Кевендіші, Маргарет Рейчел Вулнер і Франклін Пірс МакНілл, були одружені. Одного дня ця пара вирішила всиновити хлопчика з сирітського притулку, проте трапилася помилка, і хлопчика відправили в іншу родину – а Маргарет і Франкліну прислали його молодшу сестру. Запис про цю подію знаходимо в нотатках Л.М. Монтгомері від 1892 р. Згодом саме ця історія була покладена в основу сюжету роману «Енн із Зелених Дахів».

Творчість Л.М. Монтгомері тісно пов'язана з мальовничим островом Принца Едварда. Мисткиня вважала острів найгарнішим місцем на землі й писала про нього: «Я була надзвичайно близько до королівства ідеальної краси» [7, р. 24]. Саме Кевендіш дав поштовх для створення художнього простору – містечка Ейвонлі, де розгортається дія роману «Енн із Зелених Дахів».

Як пізніше стверджувала Л.М. Монтгомері в автобіографічному есе «Альпійська дорога» (“The Alpine Path”, 1917), вона ніколи не могла уявити своє життя без творчості. Однак життя письменниці було сповнене випробувань. Коли її бабуся захворіла у 1898 р., Л.М. Монтгомері була

змушена залишитися з нею і піклуватися про неї, а також захищати дім свого дитинства від зазіхань жадібних родичів. Біля ліжка хворої бабусі мисткиня провела понад десять років – до 1911 р. Саме в цей період було створено роман «Енн із Зелених Дахів», у якому відображено природну, соціально-історичну й духовну атмосферу провінційної Канади кінця XIX – початку XX ст.

Захоплення Л.М. Монтгомері природною красою острова Принца Едварда знайшло яскраве відображення в романі. У щоденниковому записі від 28 серпня 1901 року вона описала ідеальний сад, завершивши опис словами: «Дорогі старі сади! Їхній подих – уже благословення» [6, р. 20]. Авторка також ввела в художній простір роману своє улюблене місце в Кевендіші – Алею Закоханих (Lover's Lane). «Вона гуляла в тіні біля струмка, під високими деревами, насолоджуючись ароматами диких квітів, папороті, кедру й сосни. Маленькі рибки стрибають в прохолодних ставках. В кінці Алеї Закоханих шелестіли білі берези, а стежка вела до дому Девіда й Маргарет МакНіллів – стареньких брата й сестри, які були родичами дідуся й бабусі Л.М. Монтгомері. Девід і Маргарет частково стали прототипами образів Метью і Марілли Катбертів у романі “Енн із Зелених Дахів”» [8, pp. 29–30]. Енн Ширлі також любить гуляти садами й мальовничими стежками, а Алея Закоханих стимулює її творчу уяву і дає дівчині натхнення.

У романі «Енн із Зелених Дахів» знайшли відображення й інші природні деталі. У щоденниковому записі від 21 серпня 1889 р. Л.М. Монтгомері писала про герань, якій дала ім'я Бонні: «Мені подобається, коли речі мають імені, навіть якщо це лише герані» [5, р. 3]. Головна героїня роману «Енн із Зелених Дахів» також любить давати імена довколишнім предметам, особливо тим, які належать до світу природи, – квітам, деревам, садкам, долинам тощо. У IV розділі Енн також назвала герань на підвіконні в Марілли «Бонні» (англ. *Bonny*, в українському перекладі А. Вовченко – «Любонька»): «Звідки нам знати – а раптом герань ображається, що ми кличемо її тільки геранню й більше ніяк? Вам би теж не сподобалось, якби вас кликали тільки жінкою» [1, с. 41]. Прийом наративної заміни, який авторка постійно використовує в романі, свідчить про активне і творче дослідження головною героїнею навколишнього світу, пізнання його особливостей.

Відлуння реальних фактів із життя письменниці простежуємо й в інших розділах роману, зокрема в розділі XXXIII «Концерт у готелі». Подібно до своєї героїні, у дитячі та юнацькі роки

Л.М. Монтгомері також декламувала різні ліричні твори на різноманітних шкільних і міських концертах. 19 листопада 1890 р. вона була присутня на виступі відомої канадської ораторки – панни Агнес Нокс із Торонто: «Слухати її та дивитися на неї було справжнім задоволенням, бо вона дуже гарна жінка і виглядала як королева у чорній оксамитовій сукні, з вишуканим букетом на плечі» [5, р. 51]. У романі «Енн із Зелених Дахів» знайшла відбиток ця реальна подія: «На лихо для Енн, у готелі саме перебувала професійна декламаторка, що теж зголосилася до участі в концерті. Була то струнка темноока жінка в дивовижній лисучо-сірій сукні, мовби витканій з місячних променів, із самоцвітами на шії та в чорних косах. Мала вона гнучкий прекрасний голос, неймовірно сильний та виразний, тож від її виступу слухачі були в справдешньому захваті» [1, с. 274–275].

Л.М. Монтгомері здобула педагогічну освіту, закінчивши дворічну програму підготовки вчителів у Шарлоттауні за один рік. У 1895 і 1896 роках вона вивчала літературу в Університеті Далхаузі (Dalhousie University) в м. Галіфаксі (Нова Шотландія), а згодом працювала вчителькою в різних школах на острові Принца Едварда. Наприкінці роману «Енн із Зелених Дахів» головна героїня також вирішує стати вчителькою, щоб піклуватися про Марієлу, яка після смерті брата почала хворіти й втрачати зір. Викладацький досвід Л.М. Монтгомері виявився в другому романі циклу «Енн» – «Енн із Ейвонлі» (“Anne of Avonlea”, 1909), у якому зображено життя і професійну діяльність Енн як молодій вчительки.

Яскраве інтелектуальне й духовне життя Енн перегукується із внутрішнім самовідчуттям самої Л.М. Монтгомері. 11 лютого 1910 р. вона писала: «Коли я була дитиною і дівчинкою, то мала дивне, глибоке, приховане внутрішнє життя, сповнене мрій і бажань, про які майже ніколи не писала» [6, р. 286]. Контраст між зовнішнім світом, сповненим вимог і заборон, і багатим внутрішнім світом головної героїні, посідає важливе місце в романі «Енн із Зелених Дахів».

Прагнучи подолати самотність, маленька Енн Ширлі вигадує собі уявну подругу на ім'я Кеті Моріс: «У пані Томас, коли я в неї жила, стояла у вітальні книжкова шафа зі скляними дверцят-

тами. <...> Я дивилася на своє відображення у склі й уявляла, що це не я, а інша дівчинка, яка живе в шафі. Я назвала її Кеті Моріс, і ми дуже потоваришували. Я часто приходила трохи з нею поговорити, особливо в неділю, і все-все їй розповідала» [1, с. 64]. Образ Кеті Моріс було запозичено Л.М. Монтгомері з власного життя. В дитинстві вона мала двох уявних подруг – «Кеті Моріс» і «Люсі Грей», які жили в «чарівній кімнаті» за книжковою шафою у вітальні МакНіллів. Заглядаючи крізь скляні двері шафи, Л.М. Монтгомері бачила своє відображення двічі. Дівчину праворуч вона назвала Кеті Моріс, а дівчину ліворуч – Люсі Грей. У своїх щоденниках мисткиня згадувала, що могла стояти перед Кеті й «базікати з нею годинами, слухаючи її секрети й ділячись власними <...> опівночі, коли запалювали вогонь <...>, і кімната та її відображення ставали маревом із світла й тіні» [6, р. 127].

Багата творча уява головної героїні роману «Енн із Зелених Дахів» породжує уявних нараторів, з якими дівчина вступає у фікційну комунікацію в процесі пізнання довколишнього світу, природи, себе. Спілкування героїні з вигаданими нараторами є важливою особливістю наративної структури роману Л.М. Монтгомері і засобом виразності творчих можливостей дівчини/жінки, яка шукає своє особливе місце в тогочасному суспільстві.

Висновки. Отже, дослідження біографічного інтертексту в романі «Енн із Зелених Дахів» на матеріалі щоденників Л.М. Монтгомері дозволяє простежити конкретні факти з особистого життєвого досвіду письменниці, що були творчо переосмислені й інтегровані нею в текст роману. Роману структуру твору «Енн із Зелених Дахів» визначає сюжет прибуття дівчинки-сироти в чуже для неї місце. Процес активного творчого пізнання нового простору відображений у романі крізь призму численних фікційних історій Енн Ширлі, які є алюзіями та ремінісценціями на досвід Л.М. Монтгомері дитячих та юнацьких років. Точка зору наратора в романі не є сталою, вона змінюється не тільки під впливом певної ситуації, але й залежно від актуалізації життєвого досвіду авторки, крізь призму якого подано історію про дорослішання Енн Ширлі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Монтгомері Л.М. Енн із Зелених Дахів / переклад з англійської А. Вовченко. Львів : Урбіно, 2020. 320 с.
2. Ніколенко О. Різновиди інтертексту в романі Люсі Мод Монтгомері «Енн із Зелених Дахів». *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 65. Т. 2. С. 223–232.
3. Iser, W. The Reading Process: A Phenomenological Approach. *New Literary History*. 1972. Vol. 3. № 2. P. 279–299.

4. Klempa, M.-M. *Passionate Blood, Puritan Conscience: An Intertextual Study of the Private and Public Works of L.M. Montgomery*. A thesis ... for the Degree of Master of Arts. Montreal: Concordia University, 1998. 120 p.
5. Montgomery, L.M. *The Complete Journals of L.M. Montgomery. The PEI Years, 1889–1900* / edited by M.H. Rubio, E.H. Waterston. Ontario: Oxford University Press, 2017. 496 p.
6. Montgomery, L.M. *The Complete Journals of L.M. Montgomery. The PEI Years, 1901–1911* / edited by M.H. Rubio, E.H. Waterston. Ontario: Oxford University Press, 2018. 444 p.
7. Rosenberg, L. *House of Dreams: The Life of L.M. Montgomery*. Crawfordsville: Candlewick Press, 2018. 227 p.
8. Rubio, M.H. *Lucy Maud Montgomery: The Gift of Wings*. Toronto: Anchor Canada, 2010. 720 p.
9. Wilmshurst, R. L.M. Montgomery's Use of Quotations and Allusions in the 'Anne' Books. *Canadian Children's Literature / Littérature canadienne pour la jeunesse*. 1989. Vol. 56. P. 15–45.
10. Worton, M., Still, J. *Intertextuality: Theories and Practices*. Manchester: Manchester University Press, 1990. 194 p.
11. Woster, E.S. *Intertextuality and Life Writing: The Reading Autobiography of L.M. Montgomery*. A Dissertation ... for the Degree of Doctor of Philosophy. Normal: Illinois State University, 2013. 164 p.
12. Yeast, D.E. *Negotiating and Articulating a Self: An Intertextual Reading of L.M. Montgomery's Public and Private Writings*. A thesis ... for the Degree of Master of Arts. Calgary: University of Calgary, 1993. 156 p.